Gunhild Kvåle

Kartlegging, kos og kontroll: En kritisk analyse av TRAS-skjemaet som multimodal tekst

Tidsskriftet Sakprosa

Bind 10, Nummer 2

© 2018

10.5617/sakprosa.5998

Sammendrag

I løpet av de siste 15 åra har skjemabasert kartlegging av barns språkutvikling blitt vanlig i norske barnehager, noe som har skapt mye samfunnsdebatt. Det mest brukte verktøyet kalles TRAS, der TRAS-skjemaet er den sentrale komponenten. Artikkelen undersøker TRAS-skjemaet fra et multimodalt kritisk diskursanalytisk perspektiv, med fokus på hvordan skjemaets utforming posisjonerer skjemabrukerne til å innta bestemte holdninger, forståelsesmåter og roller.

Artikkelen identifiserer fem henvendelsesmåter – faglighetsformende, kontrollerende, barnliggjørende, refleksjonsretta og byråkratorienterte henvendelser – og analyserer kritisk hvordan de fem henvendelsesformene kommer til uttrykk og former den tekstlig realiserte sosiale relasjonen mellom skjemaprodusent og skjemabrukere. Den avsluttende diskusjonen går i dialog med NPM-kritikk og argumenterer for at TRAS-skjemaets utforming utviser lite tillit til barnehagelærerprofesjonen, at det er utforma som et måleredskap snarere enn som et observasjonsverktøy, og at det har et format som gjør skjemaet velegnet for bruk i kommunikasjon med utdanningsbyråkratiet.

Abstract

The use of standardized forms for registering children's language development has increased in Norwegian kindergartens in recent years. This change has caused public debate. The most used registration tool is called TRAS, which principal component is a multimodal form with a circle diagram, tables, typography, color, and other visual resources. This article investigates the TRAS form from the perspective of multimodal critical discourse analysis with a focus on how the multimodality of the form invites users to share certain social attitudes, roles, and views. The article identifies five types of "addresses" in the form – subject-shaping, controlling, childish-making,

reflection-oriented, and bureaucratic-oriented addresses– and presents critical analysis of how these are expressed and how they contribute to shaping the social relation between form producer and form users. By engaging with NPM criticism the article argues that the form awards little trust to the profession of kindergarten teachers, is guised as a measurement tool rather than as an observational resource, and that its multimodal format gives preference to communication of management information.

Nøkkelord: TRAS, kartlegging, språkkartlegging, barnehage, NPM, måling, skjema, multimodalitet, kritisk diskursanalyse.

Om forfatteren:

Gunhild Kvåle er førsteamanuensis ved Institutt for nordisk og mediefag ved Universitetet i Agder.

Kartlegging, kos og kontroll: En kritisk analyse av TRAS-skjemaet som multimodal tekst

Innledning

Siden begynnelsen av 2000-tallet har skjemabasert observasjon og kartlegging av barns språkutvikling blitt vanlig i norske barnehager. Barnehagen er ikke en institusjon med definerte læringsmål, men har formål knytta til omsorg og lek, og skal fremme danning, læring, vennskap, fellesskap, kommunikasjon og språk (Kunnskapsdepartementet, 2017). Barnehagen har imidlertid vært i endring de siste åra, blant annet ved at læringsarbeid, særlig språklæring, og dokumentasjon av læring har fått en stadig viktigere plass, både i det pedagogiske arbeidet, i styringsdokumenter og i det offentlige ordsiftet. Standardiserte kartleggingsverktøy har i den forbindelse fått mye oppmerksomhet, ofte kopla til større samfunnsdebatter om *New Public Management*-inspirert endring av offentlig sektor med økt vekt på dokumentasjon, måling og vurdering (Skarpenes & Nilsen, 2014).

Det har vært mange, ofte skarpe, diskusjoner i den norske offentligheten om språkkartlegging, og de har ofte dreid seg om et verktøy kalt TRAS, som står for «Tidlig registrering av språkutvikling – i daglig samspill» (TRAS-gruppen, 2003; Espenakk et al., 2011). Sentralt i TRAS-verktøyet er et skjema der barnehageansatte skal skravere sektorer i et sirkeldiagram, «TRAS-sirkelen», for å markere barnets mestring av ulike språkferdigheter. Skjemaet har ei særegen utforming, der farger, typografi, illustrasjoner og det nevnte sirkeldiagrammet er viktige i kommunikasjonen. TRAS har vært gjort til gjenstand for forskning tidligere, men hovedsakelig pedagogisk og spesial-pedagogisk forskning (Lyngseth, 2008; Horn & Espenakk, 2002; Færevaag, 2002), herunder også flere masteroppgaver i spesialpedagogikk (f.eks. Bugge, 2009; Strand, 2007; Aamodt, 2007). TRAS-skjemaet *som tekst* har imidlertid ikke blitt undersøkt tidligere, så langt jeg kjenner til. I artikkelen blir skjemaet

næranalysert med utgangspunkt i perspektiver fra *multimodal kritisk diskursanalyse* (jf. Skrede, 2017; Machin & Mayr, 2012; Kvåle, 2016). Det multimodale perspektivet, som innebærer at oppmerksomheten rettes mot hele spekteret av uttrykksformer, er aktualisert av TRAS-skjemaets utforming, og det kritiske perspektivet er aktualisert av TRAS' samfunnsposisjon.

Alle tekster vil gjennom si utforming henvende seg til sine lesere på måter som gjør at de posisjoneres til å innta bestemte holdninger til tekstens innhold og til å innta visse roller i samhandlinga. Artikkelen undersøker hvordan dette skjer i TRAS-skjemaet, ved å beskrive og kritisk analysere skjemaets *multimodale henvendelsesmåter*. Artikkelen forsøker med dette å bidra til økt kunnskap og refleksjon om det tekstlige utgangspunktet for skjemabasert kartlegging, og om sammenhengene mellom tekstlig form og sosial praksis. Undersøkelsen sikter også mot å utvide det faglige refleksjonsgrunnlaget om hvordan diagramformater kan fungere, og hvordan man kan analysere slike tekster.

Videre i artikkelen vil jeg presentere TRAS-verktøyet og gi et riss av samfunnsdebatten om språkkartlegging i Norge. Deretter presenteres det teoretiske rammeverket og den metodiske tilnærminga. Jeg vil så beskrive skjemaets multimodale utforming, kritisk analysere skjemaets henvendelsesmåter, og til sist kritisk diskutere skjemaets kommunikasjonsform.

TRAS, kartlegging og *New Public Management* (NPM)

TRAS ble utvikla på begynnelsen av 2000-tallet gjennom et samarbeid mellom flere kompetansesentre, forskningssentre og universiteter, og ved utprøving i mange barnehager (TRAS-gruppen, 2003, s. 7). Intensjonen var å gi tidlig støtte til barn med forsinka/sein språk- og leseutvikling (Horn & Espenakk, 2002, s. 145) og å øke kompetansen om barns språkutvikling og om observasjon (Færevaa, 2002). Prosjektgruppa gjennomførte høsten 2000 en

spørreundersøkelse til barnehager og helsestasjoner som viste at over 90 % av respondentene ønska seg et kartleggingsmaterieill for å avdekke språk- og talevansker (Horn & Espenakk, 2002, s. 148). Siden eksisterende materieill ikke dekket dette behovet, utvikla de TRAS. Verktøyet omfatter i tillegg til skjemaet blant anna ei innholdsrik fagbok, ofte kalt TRAS-håndboka (TRAS-gruppen, 2003; Espenakk et al., 2011) samt ei bok med tiltak (Waage, Misund & Nordahl, 2008). I ei nylig presisering av hva TRAS er og ikke er, framholder produsentene at TRAS er et verktøy for å observere barns språkutvikling, gi kompetanseutvikling hos barnehagepersonell og gi tidlig hjelp (Lesesenteret, 2017).

Det kom på tidlig 2000-tall også andre kartleggingsskjema som omfatter språk, eksempelvis «ALLE MED» (Løge, Leidland, Mellegaard, Olsen & Waldeland, 2015), men TRAS fikk raskt en dominerende markedsposisjon. Ei kartlegging i 2008 viste at over 90 % av kommunene som besvarte undersøkelsen, kartla barns språkutvikling ved hjelp av TRAS (Rambøll, 2008, s. 42). Den viste også at skjemabasert kartlegging hadde økt mye i omfang på få år. Denne endringa er trolig en viktig del av bakgrunnen for at det oppsto sterk offentlig debatt om kartleggingsverktøy. Denne debatten har foregått i flere runder og på flere arenaer: i debattbøker (Pettersvold & Østrem, 2012), profesjonstidsskrifter som *Første steg* og *Utdanning* (f.eks. Frost, 2014; Kaurel, 2014), sosiale medier (f.eks. facebookgruppa «Barnehageopprør2016-info» og Pettersvold og Østrems blogg «Mestrer, mestrer ikke» (2014–)), og i aviser, radio og TV.

Debatten har ofte vært polarisert. Oppsummert kan man si at tilhengerne betoner TRAS som en ressurs for å observere med systematikk og klokskap i det daglige arbeidet for å oppdage vansker tidlig og dermed gi tidlig hjelp, særlig til de mest sårbare barna, og for å styrke barnehagepersonalets kompetanse. På den andre sida betoner kritikerne at TRAS medfører ei nedvurdering av profesjonsfaglig skjønn, uhensiktsmessig bruk av tida, og at

standardiserte skjema blir brukt som element i en uhensiktsmessig styringspraksis. Sentrale momenter i kritikken av selve skjemaet har dreid seg om at det usynliggjør mange språkferdigheter og leder personalet inn i en tankegang der barn måles mot en ideell standard for hva som er «normalt» (jf. Giæver, 2014, s. 142ff.; Pettersvold & Østrem, 2012).

Diskusjonen har også dreid seg om *metodefrihet*. Det var viktig i det såkalte barnehageopprøret 2016 (Storvik, 2016), som var en grasrotbevegelse som oppsto som respons på at regjeringas forslag til ny barnehagelov ga *barnehageeier* ansvar for å velge språkkartleggingsverktøy, og ikke det pedagogiske personalet selv. Ei anna diskusjonslinje har dreid seg om hvorvidt samtlige barn skal kartlegges ved hjelp av skjemaet, eller bare de barna personalet er bekymra for. I Stortingsmelding 41 (2008–2009) *Kvalitet i barnehagen* tok regjeringa til orde for at *alle* barnehagebarn skulle språkkartlegges ved bruk av kartleggingsverktøy (Kunnskapsdepartementet, 2009, s. 97), og departementet nedsatte derfor et ekspertpanel for kvalitetsvurdering av de tilgjengelige verktøya. I en omfattende rapport vurderte de TRAS og ei rekke andre verktøy, men konklusjonen var, noe satt på spissen, at ingen av verktøya var egna for bruk på alle barn (Kunnskapsdepartementet, 2011). I Melding til Stortinget 24 (2012–2013) *Framtidens barnehage* tok Kunnskapsdepartementet (2013) derfor til orde for en moderert kartleggingspraksis: helhetlig observasjon av alle barn uten skjema, og systematisk, skjemabasert observasjon av barn som personalet er bekymra for eller usikre på språkutviklinga til. Det er i dag den anbefalte framgangsmåten (Utdanningsdirektoratet, 2013). Det er likevel velkjent at mange barnehageiere fortsatt pålegger språkkartlegging av alle barn.

Kartleggingspraksisene som har utvikla seg, går lenger enn de intensjonene som lå til grunn for TRAS-materiellet i begynnelsen. Det synes rimelig å forstå forslag og pålegg om å kartlegge alle barn ved hjelp av standardiserte skjema som et ledd i utdanningssektorens stadig sterkere NPM-inspirerte styring. En

tilbakevendende kritikk av NPM er at profesjonene svekkes, og at stadig mer av arbeidet handler om å rapportere og vurdere (Ledin & Machin, 2015, s. 6), noe som er klart gjenkjennbart i kartleggingsdebattene. Andre sentrale trekk ved NPM er økt fokus på standardisering, måling, styring og resultatkontroll (jf. Hood, 1991; Ledin & Machin, 2015, 2016; Fairclough, 1993, 2003).

Debatten omkring TRAS har som vist også omfattet dette, særlig i form av nasjonale og lokale utdanningsmyndigheters påtrykk og pålegg.

Hvorvidt og hvordan TRAS anvendes og inngår som element i NPM-inspirerte endringsprosesser, har også sammenheng med skjemaets utforming. For selv om TRAS er utvikla for å være et pedagogisk støtteverktøy, kan det likevel være tatt valg i skjemaautforminga som gjør det mulig og enkelt å anvende det som dokumentasjon på og kontroll av at barnehager faktisk arbeider med språk (jf. Solbrekke & Østrem, 2011; Skarpnes & Nilsen, 2014). Ved å undersøke skjemaet som multimodal tekst forsøker denne artikkelen å gi et utvida innblikk i hva slags kommunikasjonsprosesser skjemaet legger til rette for.

Multimodal kritisk diskursanalyse

Kjerneinteressen i kritisk diskursanalyse handler om forbindelsene mellom det språklige og det samfunnsmessige – om forholdet mellom språk og makt, og hvordan tekster kan fungere som ideologiske instrument. I multimodal kritisk diskursanalyse har denne interessen blitt videreført til andre uttrykksformer enn språk, særlig bilder (Kress & van Leeuwen, 2006). Multimodal kritisk diskursanalyse interesserer seg altså for hvordan teksters utforming artikulterer sosiale forestillinger og ideologier, og for hvordan tekster er forma av og formende for de sosiale praksisene de er del av (Machin & Mayr, 2012; Machin & van Leeuwen, 2016). De sosiale forestillingene som tekster er innskrevet med, kan ofte framstå som «nøytrale» og «naturlige», men kan likevel være del av en praksis der noens interesser på diskutabelt vis gis forrang framfor andres. Siktemålet til kritiske diskursanalyser er dermed

gjærne å synliggjøre hvilke forestillinger tekster er innskrevet med, hvilke sosiale interesser de bidrar til å tjene, og mulige samfunnsmessige implikasjoner av dette.

Multimodal kritisk diskursanalyse omfatter et bredt knippe tilnæringsmåter. For å belyse TRAS-skjemaet vil jeg undersøke hva slags sosiale relasjoner skjemaet setter opp; på hva slags måter skjemaet henvender seg til skjemabrukeren. Til dette hentes perspektiver og analyseverktøy fra kritisk diskursanalyse (Fairclough, 2003; Skrede, 2017; Machin & Mayr, 2012) og sosialesemiotisk multimodalitetsteori (Kress & van Leeuwen, 2001, 2006; van Leeuwen, 2005; Kress, 2010). En grunnleggende antakelse i sosialesemiotikken er at språk og andre meningsressurser er organisert for meningsskaping langs tre akser: den ideasjonelle (representasjon), den tekstuelle (komposisjon) og den mellompersonlige (interaksjon) metafunksjonen. Sosialesemiotikkens grunnlegger, Michael Halliday, skriver om sistnevnte funksjon: «In the act of speaking, the speaker adopts for himself a particular speech role, and in so doing assigns to the listener a complementary role which he wishes him to adopt in return» (Halliday & Matthiessen, 2004, s. 106). Dette gjelder ikke bare tale, men alle meningssystemer. Gjennom valg av meningsressurser blir skjemabrukeren posisjonert til å innta visse holdninger og sosiale roller, og guides i retning av bestemte forståelsesposisjoner.

Materiale, metodisk tilnærming og forskerposisjon

Materialet for undersøkelsen er TRAS-skjemaet. Det kommer i én versjon med aldersinndeling og én uten, og kommer også i digitalt format. Det papirbaserte skjemaet med aldersinndeling (2014-utgaven) er valgt som materiale her, siden dette, så langt jeg har erfart, er det mest benyttet. TRAS-skjemaet henger tett sammen med den tidligere nevnte fagboka, men fagboka gir i liten grad fortolkningsnøkler til de meningsforholdene artikkelen undersøker. Analyse materialet er derfor kun selve TRAS-skjemaet.

Kritisk diskursanalyse innebærer *tekstanalyse*. Tekstanalyse er valgt som metodisk inngang fordi denne artikkelens mål er å synliggjøre de semiotiske og sosiale premissa som skjemaet som tekst er innskrevet med. Ingen tekstanalyser kan uteske hele meningspotensialet i en tekst, og min undersøkelse er heller ikke et forsøk på å dekke alle sider ved skjemaet, men retter oppmerksomheten mot bare utvalgte aspekter. Artikkelens tolkninger er altså ikke de eneste mulige fortolkningene. Tekstanalysen gir heller ikke innsikt i hvordan skjemaet fylles ut og brukes i ulike sosiale situasjoner, i hvordan barnehagepersonalet og andre oppfatter og fortolker skjemaet, eller i produsentenes intensjoner og refleksjoner. Den viser altså ikke hvordan TRAS brukes og fungerer.

I kritisk diskursanalyse erkjenner man at forskning alltid er sosialt situert, og at det ikke finnes et nøytralt ståsted «utenfor» det sosiale. Forskerens samfunnsengasjement er ofte en sentral drivkraft. Den toneangivende forskeren Teun A. van Dijk omtaler forskningstradisjonen som «dissident research» som tar eksplisitt stilling for å forstå og vise fram sosiale problemer (van Dijk, 2001, s. 352). Metodisk kvalitet er derfor ikke basert på positivistiske idealer om objektive eller nøytrale beskrivelser, men er knytta til at grunnlaget for analyseprosedyrene gjøres mest mulig transparent. En tekstanalyse er derfor noe annet enn «bare subjektive meninger», men bygger på systematisk analyse, og krever at lesninger kan belegges i analyse-materialet, og at tolkninger framsettes som intersubjektivt gyldige, det vil si at andre lesere kan dele dem. Det betyr ikke at alle vil være enige i de tolkningene som blir framsatt, men at grunnlaget for dem er artikulert ved ei «utvendiggjøring av hvordan mening blir skapt» (Hitching, Nilsen & Veum, 2011, s. 20).

I kritisk diskursanalyse anerkjenner man altså at forskeren selv alltid er sosialt situert (jf. Hitching, Nilsen & Veum, 2011). Metodisk kvalitet fordrer derfor refleksiv åpenhet om forskerposisjonen artikkelen er skrevet ut fra,

noe som for denne artikkelen særlig angår mitt eget syn på TRAS. Min posisjon har blitt forma av over ti års virke som barnehagelærerutdanner, med et sterkt engasjement for barnehagelærerprofesjonen og for barnehagers språkarbeid. Jeg stiller meg bak TRAS' intensjoner og er overbevist om at TRAS, i kombinasjon med ei rekke andre forhold, har bidratt til å heve kvaliteten på språkarbeidet i mange barnehager. Samtidig har mitt faglige ståsted innenfor multimodal kritisk diskursanalyse gjort at skjemaets spesielle utforming har fanga oppmerksomheten min. Jeg undersøker derfor TRAS fra en forskningsposisjon der jeg støtter TRAS' målsettinger, men kritisk til aspekter ved den tekstlige utforminga av selve skjemaet. Artikkelen skal imidlertid ikke forstås som en argumentasjon mot skjemabasert språkkartlegging generelt eller mot TRAS som helhet, og den kritiske analysen er heller ikke ei avvisning av at TRAS-verktøyet ofte har høy verdi for det faglige arbeidet i barnehagen. Derimot er det nettopp *fordi* TRAS har fått en så framskutt posisjon i det faglige landskapet, at ei kritisk nærlesing av skjemaet som multimodal tekst er samfunnsmessig relevant.

Analysen av skjemaet er strukturert i tre trinn. I første del *beskriver* jeg skjemaets utforming ved å kartlegge klyngene (engelsk «clusters») i skjemaet, det vil si hvilke grupper av meningsressurser det kommuniserer gjennom (jf. Baldry & Thibault, 2006, s. 11). Jeg beskriver hva funksjonen til de ulike klyngene er, og hva slags handlinger de inviterer til.

Neste del utgjør kjernen av analysen og rommer en *kritisk analyse* av skjemaet, strukturert etter ulike grupper av «henvendelser».

Henvendelsene kan grupperes på flere måter, men her presenteres og navngis de henvendelsesmåtene – totalt fem – som jeg etter utprøving og utforsking har funnet mest sakssvarende.

«Henvendelse» er en induktivt etablert kategori som bygger på systematisk og hermeneutisk arbeid med klyngene, og viser til hva som kjennetegner den

sosiale relasjonen slik den kommer til uttrykk tekstlig. I analysen av disse henvendelsene framsettes flere utsagn om «tekstprodusent» og «mottaker». Disse utsagna viser ikke til konkrete mennesker, men til hvordan disse aktørene er konstruert i teksten. Utsagna viser med andre ord til de tekstlige størrelsene som sosialemiotikeren Per Holmberg kaller «leseren-i-teksten» og «skribenten-i-teksten» (Holmberg, 2011).

Betegnelsen «henvendelse» er beslekta med det Eco-inspirerte begrepet «modelleser», som i sakprosaforskninga brukes om hvordan strategier i teksten etablerer ulike leserposisjoner (se f.eks. Tønnesson, 2006; Björkvall, 2003). Den danske Eco-forskeren Finn Frandsen karakteriserer modelleseren som «[d]et sæt af kompetencer som forfatteren forudsætter hos den konkrete modtager eller opbygger hos denne i løbet av teksten» (Frandsen, 2000, s. 98). Begrepet «henvendelse» er også beslekta med sosialemiotikkens bruk av begrepet «affordanser» om hva det er enkelt å uttrykke med en modalitet (Jewitt & Kress, 2003, s. 14f.). Ingen av disse er imidlertid fullgodt dekkende for det som blir undersøkt her. Modelleserbegrepet er i hovedsak retta mot å identifisere hvilke lesere som konstrueres i teksten, og hvordan dette gjøres, og affordansebegrepet omhandler modalitetenes sosiale og materielle mulighetsrom. Henvendelsesbegrepet er derimot retta mot hvordan selve den multimodale henvendelsens form konstruerer ulike typer sosiale relasjoner. Artikkelen etablerer derfor en egen term for dette.

I tredje del, diskusjonen, samles trådene fra beskrivelsen og analysen til en kritisk diskusjon av skjemaet i et samfunnsperspektiv. Jeg diskuterer særlig synet på profesjon og hvem skjemaet er egna til kommunikasjon med.

Undersøkelsen er multimodalt orientert, men verbalspråket står likevel i ei særstilling. For det første er språket et av skjemaets kommunikasjonsmidler. For det andre er fenomenet språk skjemaets hovedtematikk; selve emnet er barns språkutvikling. For det tredje er skjemaets framstilling basert på visse

språksyn; det er for eksempel gjort noen utvalg av hvilke språkferdigheter som er inkludert, og hvilke som ikke er inkludert. For det fjerde er selve analysen språklig formidla. Den språklige formen jeg har valgt, er i tråd med det kritiske perspektivet til artikkelen, og pretenderer derfor ikke nøytralitet. Videre har jeg forsøkt å gi analysen ei språklig form som gjør at den kan kommunisere også med lesere som ikke er innforstått med diskursanalyse og multimodalitetsforskning, men som er interesserte i tematikken. Jeg har derfor bevisst begrensa bruken av potensielt ekskluderende fagterminologi.

Analyse og diskusjon

TRAS-skjemaet undersøkes i denne delen i tre steg: i) beskrivelse av skjemaets multimodale utforming, ii) kritisk analyse av skjemaets henvendelsesformer og iii) kritisk diskusjon. Lesere anbefales å gjøre et internettsøk på «TRAS-skjema» for å se hele skjemaet.

TRAS-skjemaets multimodale oppbygging

Skjemaet er en folder i god papirkvalitet som sammenbretta utgjør ei A4-side, slik at midtsida danner et oppslag i A3-format når det brettes ut. Tabell 1 gir en oversikt over klyngene i skjemaet og deres funksjon, modaliteter og handlingsinvitasjoner.

Klynge F1 omfatter logo og tittel øverst på forsida (se figur 2). Litt lenger nede på sida står et illustrasjonsbilde (F3) som viser den fargerike, malte håndflata til et barn (se figur 3). Over fotografiet er ei lita liste for utfylling av barnets personalia (F2), mens det på høgre side står en instruksjonstekst for skjema-utfyllinga (F4, se tabell 2), særlig knytta til TRAS-sirkelen (M2, se figur 1). Nederst på forsida gis det praktisk utgivelsesinformasjon (F5), som visuelt løper sammen med klynge B3 på baksida.

Baksida er dominert av en tabell med 5 x 7 ruter som mottakeren kan fylle ut med egne observasjonskommentarer (B1), og rommer i tillegg et ca. 18 x 4,5 cm stort notatfelt (B2) som inviterer skjemabrukeren til selvvalgt respons.

Klynge	Plassering	Funksjon	Modaliteter	Handlings- invitasjoner
FORSIDE				
F1	Øverst	Logo og tittel	Skrift, typografi, farge	Betrakte, lese
F2	Øvre midtdel	Personalia	Skrift, linjer/liste	Fylle inn spesifisert verbaltekst
F3	Nedre del, venstre	Fotografi av malingsfarga barnehånd	Fotografi, farge	Betrakte
F4	Nedre del, høyre	Instruksjoner og rettleiding	Skrift, farge, punkt	Lese
F5	Nederst	Utgiverinformasjon (jf. B3)	Farge, grafikk, typografi, skrift	Betrakte, lese
MIDTSIDE				
M1	Venstre side samt nedre del av høyre side	Ja/nei-spørsmål om språk	Skrift, farge, tall, punkt	Lese og vurdere med tanke på M2
M2	Øvre og midtre del av høyre side	TRAS-sirkelen	Diagram, farge, skrift, tall	Lese, vurdere og fargelegge ut fra M1
BAKSIDE				
B1	Øvre og midtre del	Observasjonskommentarer	Skrift, tabell, farge	Fylle inn selvvalgt tekst
B2	Nedre del	Notatfelt	Skrift, felt, farge	Fylle inn selvvalgt tekst
B3	Nederst	Utgiverinformasjon (jf. F5)	Farge, grafikk, typografi, skrift	Betrakte, lese

Tabell 1: Multimodale klynger i TRAS-skjemaet

Midtsida består av to innholdsmessig sammenkopla hovedklynger: spørsmål om språk (M1) og TRAS-sirkelen (M2). M1 består av åtte skriftbaserte underklynger, relatert til hvert av de åtte områda i sirkelen. De åtte klyngene er gruppert etter farger, som koder de tre språklige områda i verktøyet: blått (samspill, kommunikasjon og oppmerksomhet), rødt (språkforståelse, språklig bevissthet) og grønt (uttale, ordproduksjon, setningsproduksjon). Spørsmåla i de åtte skriftklyngene er videre delt inn i tre grupper basert på

alder: 2–3 år, 3–4 år og 4–5 år. TRAS-sirkelen (M2) er delt inn i åtte hovedsektorer som er farga og inndelt i tråd med M1. Totalt stilles det 72 spørsmål – 3 spørsmål til hver av de 3 alderskategoriene innenfor 8 områder –, og sirkelen har 72 korresponderende felt. De to sammenkopla klyngene krever lesing av spørsmål og vurdering av barnets språk. Vurderinga skal markeres ved å skravere sektorene i tråd med instruksjonene (F4), der full/delvis/ingen skravering skal angi om barnet helt/delvis/ikke mestrer den aktuelle språkferdigheten.

TRAS-skjemaet kommuniserer på denne måten gjennom et mangfold av modaliteter – skriftspråk, fotografi, logo, diagram og farge. Skjemaets klynger ber om ulike handlinger: meningsskapende betraktning av ikoniske grafiske elementer som logo og foto, avkoding og lesing av grafiske symbolske tegn, for eksempel instruksjonstekst og spørsmål (forskjellen mellom disse kan diskuteres, men er basert på Løvlands (2011, s. 20ff.) skille mellom *inntak* og *lesing*), utfylling av spesifikk informasjon (personalia), utfylling av selvvalgt informasjon (observasjonskommentarer, notater), vurdering (spørsmål i kombinasjon med TRAS-sirkelen) og skravering (TRAS-sirkelen). Til sammen danner dette et komplekst mangfold av henvendelser til mottakerne om å gå inn i kommunikasjonen på bestemte måter.

TRAS-skjemaets henvendelsesmåter

Klyngenes multimodale meningspotensialer og handlingsinvitasjoner etablerer ulike typer henvendelser til dem som skal bruke skjemaet. Jeg har induktivt identifisert og navngitt fem henvendelsesmåter. Videre vil jeg fra et kritisk diskursanalyseperspektiv vise hvordan disse henvendelsesmåtene kommer til uttrykk, og hva slags sosial relasjon de etablerer.

1. Faglighetsformende henvendelser
2. Kontrollerende henvendelser

3. Barnliggjørende henvendelser
4. Refleksjonsretta henvendelser
5. Byråkratorienterte henvendelser

Faglighetsformende henvendelser

Skjemaet handler om faglige temaer – språk og språkutvikling. Framstillinga av temaene ber om eller forutsetter at mottakeren går inn i visse faglige forståelsesrammer, og er på den måten ei potensiell strukturering og *forming* av mottakerens faglighet. Denne henvendelsesformen er særlig dominerende i TRAS-sirkelen og de tilhørende spørsmåla.

En faglighetsformende henvendelse kommer for det første til uttrykk ved at skjemabrukerne bes om å foreta faglige vurderinger gjennom å besvare ja/nei-spørsmål om barns språk der svaret er begrensa til tre svarmuligheter: helt, delvis eller ingen mestring. Noen spørsmål kan være relativt enkle å ta stilling til, så som om barnet kan uttale ord med /k/ og /g/ riktig («Uttale», 3–4 år), om de har fortidsbøyning av verb («Ordproduksjon», 3–4 år), eller om de kan skrive navnet sitt («Språklig bevissthet», 4–5 år). Andre krever mer komplekse vurderinger, for eksempel om barnet følger sosiale spilleregler («Samspill», 4–5 år), og om det kan «leke eller delta i frie aktiviteter på en adekvat måte» («Oppmerksomhet», 4–5 år). Gjennom ja/nei-spørsmåla etableres de faglige premissa, og vurderinga begrenses til å omhandle kun disse premissa. Selve spørsmålsformen forutsetter dermed en fagforståelse hos mottakeren om at man kan – og vil – begrense vurderingene av både enkle og komplekse spørsmål til helt/delvis/ingen mestring. På den måten former premissa i spørsmåla den ønska forståelsen hos mottakeren av hvilke ferdigheter som har, eller skal ha, faglig verdi.

Faglighetsformende henvendelser er altså en henvendelse om å forstå språk og språkutvikling innenfor bestemte rammer. Det skjer også gjennom utforminga av TRAS-sirkelen (figur 1), som fungerer som ei visuell modellering av språk og språkutvikling. Diagrammet framstiller dette gjennom den geometriske formen *sirkel*. En sirkel er ei perfekt og idealisert form, og et avgrensa og lukka format der det ikke er mulig å legge til nye dimensjoner. Når språkutvikling framstilles gjennom denne forma, overføres sirkelens egenskaper metaforisk til dette temaet. Sirkelforma posisjonerer dermed mottakeren til å innta en faglig forståelse der språkutvikling anses som en lukka og statisk størrelse der det ikke er plass for andre dimensjoner enn de som allerede er innskrevet.

Figur 1: TRAS-sirkelen. Gjengitt med tillatelse

Vurderinga skal markeres ved å skravere sektorer i sirkelen. De ulike språkferdighetene som angis i spørsmåla, framstilles gjennom sektorinndelinga og dens heltrukne linjer som skarpt atskilte og uavhengige av hverandre. De tre tilgjengelige skraveringsgradene forutsetter likeledes at det er mulig og ønskelig at vurderingene ikke framstilles som graduelle eller kontekstsensitive, men som entydig innpassbare i tre kategorier. Formatet medfører på den måten at skjemabrukeren avkreves en faglig forståelse av at

barns språkferdigheter kan og bør vurderes oppsamla, kvantitativt og kategorisk.

Sirkelbildet gir også signaler om hva slags virkelighet eller sannhet skjemaet formidler. I sosialemiotikken kalles dette visuelle *kodeorienteringer* (Kress & van Leeuwen, 2006, s. 154ff.). I fotografier handler disse signala ofte om naturalistisk realisme; jo mer bildet likner på virkeligheten, jo sterkere blir bildets krav om å bli lest som et virkelighetsavtrykk. Diagrambilder går derimot inn i en *abstrakt* kode. Virkelighetsforpliktelsen handler i den abstrakte koden ikke om likhet med en ytre virkelighet, men om representasjon av det generelle og essensielle. Slike bildetyper finner man særlig i vitenskapene (ibid., s. 165). TRAS-sirkelen som bilde konnoterer på den måten en høy grad av *vitenskapsaktighet*, og mottakerne posisjoneres dermed til å forstå TRAS-sirkelen som en formidler av entydig og sikker kunnskap.

Kontrollerende henvendelser

Den neste typen henvendelse dreier seg om språklige og visuelle valg som posisjonerer mottakeren og avsenderinstansen asymmetrisk på måter som gir kommunikasjonen et *kontrollerende* preg. Slike henvendelser er særlig sentrale i instruksjonsteksten på forsida (F4).

Først til instruksjonsteksten (se tabell 2): Der etableres en kontrollerende henvendelse for det første gjennom tekstens dominerende språkhandlinger. Overskriften (1) samt siste setning (15) er informasjonsgivende språkhandlinger, mens de 13 andre direkte eller indirekte realiserer en *ordre*, eller handlingsanvisning. Den mest direkte måten å uttrykke dette på er gjennom imperativer, slik enkelte utsagn i instruksjonsteksten er utforma, for eksempel disse: «Observer barnets ferdighet også ut over dets alder» (4). Beordringa kommer likevel de fleste steder til uttrykk som deklorative (fortellende)

setninger: «Feltene skraves (sic) ved delvis mestring» (10) og «Observasjonene skal foregå kontinuerlig» (14). Instruksjonsteksten angir på denne måten klare regler for *hva* og *hvordan* skjemaet skal fylles ut, og setter derigjennom opp en asymmetrisk sosial relasjon prega av kontroll. Avsenderinstansen inntar rollen som *regelgiver*, og tildeler derigjennom adressaten rollen som *regelfølger*.

En kontrollerende henvendelse skapes også gjennom valg i modalitetssystemet, som rommer ressurser for å gradere ytringer med hensyn til sannsynlighet, vanlighet, nødvendighet og villighet (jf. Halliday & Matthiessen, 2004, s. 146ff.). I instruksjonsteksten er de fleste setningene uten modalitetsmarkører som modererer styrken i beordringene, for eksempel «du kan gjerne», «bør» eller «muligens». Instruksjonsteksten setter derimot opp de fleste anvisningene som regler som skal følges uten unntak: «[O]bservasjoner foregår når barnet er 2-3 år» (6), «Feltene i sirkelen fylles helt ved mestring av ferdighet» (9). Noen setninger inneholder imidlertid modalitetsmarkører: «Start *alltid* observasjon i den innerste sirkelen uavhengig av barnets alder» (3), «*Det er viktig at* skjema fylles ut etter følgende fargekoder:» (5) og «Observasjonene *skal* foregå kontinuerlig» (14) (mi uth.). Disse setningene uttrykker *høy* modalitet, altså sterk grad av nødvendighet. Totalt sett innebærer dette mønsteret at instruksjonsteksten ikke åpner for alternative utfyllingsmåter, men at det framstilles som udiskutabelt sterkt nødvendig å følge de angitte framgangsreglene.

1	Rettledning for utfylling
2	TRAS-skjema skal fylles ut på grunnlag av observasjoner i daglig samspill med barnet
3	• Start alltid observasjon i den innerste sirkelen uavhengig av barnets alder.
4	• Observer barnets ferdighet også ut over dets alder.
5	• Det er viktig at skjema fylles ut etter følgende fargekoder:
6	BLÅ FARGE: observasjoner foregår når barnet er 2-3 år
7	RØD FARGE: observasjoner foregår når barnet er 3-4 år
8	GRØNN FARGE: observasjoner foregår når barnet er 4-5 år
9	• Feltene i sirkelen fylles helt ved mestring av ferdighet.
10	• Feltene skraves ved delvis mestring.
11	• Feltene er tomme ved ikke mestring.
12	• På baksiden av TRAS- skjema noteres dato for observasjon og utfylling, barnets alder, samt kommentarer og beskrivelse av tiltak
13	Det er en forutsetning at skjema blir brukt sammen med TRAS-fagbok
14	Observasjonene skal foregå kontinuerlig.
15	Boken TILTAK TIL TRAS gir forslag til aktiviteter for arbeid med språk

Tabell 2: Rettledning for utfylling

Mange av setningene er passivsetninger. I disse setningene skjuler grammatikken hvem som utfører handlingene: «[O]bservasjoner foregår når barnet er 2-3 år» (6), «Feltene i sirkelen fylles helt ved mestring av ferdighet» (9), «Det er en forutsetning at skjema blir brukt sammen med TRAS-fagbok» (13). Ved grammatisk passivisering framstilles sosiale aktører som uten ansvar, eller som underlagt mer eller mindre uforanderlige prosesser, i motsetning til hvordan aktive setninger framhever evnen til handling (jf. Fairclough, 2003, s. 150). Ved at de grammatiske strukturene i teksten maskerer at det er noen som utfører handlingene, og hvem disse aktørene er, blir skjemautfyllinga framstilt som en prosess ingen har ansvar for, og som hendelser som nærmest bare skjer av seg selv. I kombinasjon med passivsetningenes status som indirekte ordrer forsterkes den kontrollerende tiltalemåten.

Instruksjonsteksten tilfører også en asymmetrisk nyanse ved at den språklig sett framstår som svakt bearbeida. Det brukes eksempelvis flere steder ubestemt form av substantiv der bestemt form er det vanlige: «TRAS-skjema skal fylles ut» (2) «Start alltid *observasjon*» (3), «forutsetning at *skjema* blir

brukt» (13). Teksten har også grammatiske feil – «Feltene er tomme ved *ikke mestring*» (11) – og ortografiske feil: «Feltene *skraves* ved delvis mestring» (9), «På baksiden av *TRAS- skjema*» (12) (mi uth.). I skriftlig kommunikasjon med god tid til planlegging og redigering kan svakt bearbeida språk fungere som et kommunikativt signal om at avsenderinstansen i liten grad har funnet det sosialt nødvendig å anstrenge seg språklig for å kommunisere godt og klart. Det må kunne sies å være tilfelle her, og det forsterker den sosiale asymmetrien ytterligere.

Denne dimensjonen forsterkes også av at mottakeren er gitt begrensa kommunikasjonsmuligheter i TRAS-sirkelen, der instruksjonsteksten (F4) angir *skravering* og *farge* som de eneste akseptable uttrykksformene. Disse uttrykksformene har ikke egenskaper (affordanser) som gjør det mulig å skildre situasjoner, få fram nyanser eller reflektere, men dirigerer vurderingene inn i et kvantitativt plottbart format. Mottakeren gis dermed heller ikke mulighet til å uttrykke seg gjennom skrift, som er den modaliteten som materielt og kulturelt gjør det enklest å kommunisere forbehold, observasjoner og refleksjoner. Stemmen til skjemautfyllerne gis på den måten bokstavelig talt ikke rom, men henvises til baksida.

Barnliggjørende henvendelser

TRAS-materiellet handler om barn, men har ikke barn som målgruppe. Skjemaet bruker likevel uttrykksformer som er forbundet med småbarn, og disse henvendelsene bidrar på ulike måter til å *barnliggjøre* kommunikasjonen. Denne henvendelsesmåten er særlig framtreddende i logoen og fotografiet på forsida og i skjemaets fargebruk.

Logoen består av bokstavene T-R-A-S i henholdsvis rød, grønn, gul og blå farge. De er forma som visuelle bilder av dyreliknende skikkelser (se figur 2). Den gule A-en har for eksempel øyne, munn og ører og likner en litt lur katt.

Slike uttrykksformer er velkjente fra barnekulturen. De skaper dermed et inntrykk av at «dette passer for barn», og antyder på den måten at skjemabrukerne trenger eller ønsker seg en barnlig form. Illustrasjonsfotoet (F3) er et nærbilde av ei åpen barnehånd malt i gult, grønt, blått og rødt, der to malingsflekker og en bue danner et smilefjes (se figur 3). Fotografiet konnoterer kos, kreativitet og lek, og plasserer dermed skjemabrukeren inn i en sosial relasjon prega av disse stemningene. Det er vanskelig å argumentere mot et illustrasjonsbilde, og det er også vanskelig å argumentere mot visuelle appeller om hyggelighet. Mottakerne inviteres på den måten til å møte materiellet med ei positiv holdning, og bidrar sammen med logoen til å *ufarliggjøre* og *koseliggjøre* språkkartlegginga.

Figur 2 og 3: TRAS-logoen og illustrasjonsfotografiet på forsida. Gjengitt med tillatelse

Den barnliggjørende henvendelsen skapes i skjemaet som helhet særlig gjennom modaliteten *farge*. Skjemaets fargepalett – rødt, grønt, blått og gult – er gjennomgående framstilt som rene og umodulerte farger, uten skygger eller nyanser (jf. van Leeuwen, 2011). Primærfargene rød, grønn, blå og gul brukes i mange kontekster, men konnoterer særlig sterkt barnekulturelle former, for eksempel pekebøker, leketøy og fargeblyanter. I tillegg til de to forsideklyngene brukes barnefargene i instruksjonsteksten (F4), spørsmåla

(M1) og i TRAS-sirkelen (M2). Disse klyngene er, som vist, dominert av faglighetsformende og kontrollerende henvendelsesmåter. Ved at fargebruken tilfører barneappeller, blir skjemaets faglighetsformende kontroll innvevd i «koselighet». Mottakerne guides på den måten visuelt til å innta ei positiv holdning til utfyllinga, og til å gå inn i ei barnlig og lekende rolle.

En barnliggjørende henvendelse er også til stede i *utfyllinga* av TRAS-sirkelen. Dette skal som nevnt gjøres ved å skraverer felt i blått, rødt og grønt. Selve skjemautfyllinga skal med andre ord gjøres gjennom *fargelegging*. Også fargelegging er forbundet med barn og assosiert med lek og hygge. Med ei velvillig lesing kan man forstå dette som en appell om å huske på barnets livsverden i skjemautfyllinga. Lest kritisk kan man forstå det som at mottakerne tiltales som «barn» som lydig følger de voksnes regler og verdsetter artige bilder, farger og fargelegging, mens avsenderen tar rollen som «den voksne» som sørger for å gi dem regler, anvisninger og positive oppmuntringer som trengs for at oppgaven skal kunne fullføres.

Refleksjonsretta henvendelser

Skjemaet rommer også henvendelser som inviterer til refleksjon. Disse henvendelsene finner man særlig på baksida i tabellen for observasjonskommentarer (B1) samt notatfeltet (B2).

Tabellen har kolonner for å angi observasjonsperiode, alder, signatur, kommentarer og tiltak. I denne tabellen kan altså de som fyller ut skjemaet, legge til egne kommentarer til observasjonene, og reflektere over og foreslå tiltak til den videre oppfølginga. Felta for observasjonsperiodene er relativt små i omfang, så rommet er begrensa, men brukerne inviteres like fullt til selvstendig refleksjon. I notatfeltet nederst på baksida er invitasjonen til refleksjon enda åpnere, for der gis det ingen nøkkelord og eller instruksjoner for hva som bør noteres.

Den åpne statusen til baksideklyngene har sammenheng med instruksjonsteksten på forsida (F4), som gir detaljerte regler (jf. kontrollerende henvendelser) for utfylling av selve *sirkelen*. De åpne felte på baksida nevnes kun i ett punkt: «På baksiden av TRAS- skjema (sic) noteres dato for observasjon og utfylling, barnets alder, samt kommentarer og beskrivelse av tiltak» (12). Det fungerer på den ene sida som ei tekstlig nedvurdering av statusen til kvalitative og selvstendige betraktninger; det er kun den kvantitative markeringa i sirkelen som har status som observasjonsredskap. På den andre sida fungerer det som en anerkjennelse av skjemautfyllernes selvstendighet og kompetanse; barnehagepersonalet trenger ikke rammer for hvordan de skal kommunisere sine observasjoner og vurderinger. Plasseringa på baksida i kombinasjon med fravær av anbefalinger for hvordan dette bør brukes, gjør imidlertid at de refleksjonsretta henvendelsene totalt sett får lite plass og lav status i skjemaet som helhet.

Byråkratorienterte henvendelser

TRAS er retta mot observasjon av språk i daglige samspill i barnehagen, men skjemaet rommer også henvendelser til andre. I *byråkratorienterte* henvendelser rettes kommunikasjonen mot faglig-administrative mot-takerinstanser utenfor barnehagen.

Denne henvendelsesmåten kommer mest eksplisitt til uttrykk i personalia-klynga på forsida (F2), som etterspør fire innholdsmoment: navn, født, barnehage og kommune. Henstillinga om å oppgi «barnehage» og «kommune» er særlig interessante. Hvis skjemaet skal brukes innad i den enkelte barnehage for å observere og støtte barns språkutvikling, er dette overflødig informasjon. Det er først i det øyeblikk at skjemaet skal inngå i en kontekst *utenfor* barnehagen og/eller kommunen at dette blir relevant. Personalia-klynga etablerer på den måten en *byråkratorientert* henvendelse til ukjente fagaktører. Nærværet av disse ukjente andre gjør samtidig at

barnehagepersonalets utfylling av TRAS-skjemaet for observasjon og arbeid med barns språk også blir innplassert i en byråkratisk-administrativ kommunikasjonsprosess.

Også TRAS-sirkelens utforming rommer en byråkratorientert henvendelse. Som allerede nevnt inngår sirkelen som visuelt bilde i en abstrakt kode. Aktører på nivåer over barnehagen (lokale, regionale og sentrale utdanningsmyndigheter, barnehageeier etc.) har ikke behov for detaljerte og rike skildringer, men for informasjon om overordna trekk, som oftest relatert til ulike kvantitative styringsparametere. Abstrakte bilder, så som figurer, tabeller og diagrammer, er derfor også det foretrukne visuelle formatet for å rapportere styringsinformasjon. TRAS' bruk av abstrakt kode knytter på denne måten an til rapportering av måloppnåelse og dokumentasjon av kvalitetssikringsarbeid. TRAS er for øvrig ikke alene om å benytte dette sirkelformatet; også i kartleggingsverktøyet ALLE MED er sirkelen sentral (Løge et al., 2015).

Profesjon, måling og byråkratisering

Analysene i forrige del viste hvordan skjemaets multimodale utforming posisjonerer mottakerne til å innta bestemte fagsyn, med et avgrensa og kontrollert handlingsrom. Skjemaet gir lite rom til aktørenes selvstendige refleksjon, men har et multimodalt format som høver godt for kvantitativ kommunikasjon med utdanningsbyråkratiet. Dette gir grunnlag for en kritisk diskusjon av skjemaets potensielle samfunnsmessige implikasjoner. Det er flere ting som er verdt å diskutere, men jeg vil trekke fram tre forhold som virker sammen om å muliggjøre bruk av skjemaet i en NPM-inspirert praksis: skjemaets profesjonssyn, skjemaets status som kartleggingsverktøy, og skjemaet som element i en målings- og rapporteringskultur.

Skjemaets utforming tilkjennegir for det første et syn på barnehagelærere som *profesjonsutøvere*. Barnehagens verdigrunnlag dreier seg om «å ivareta barnas behov for omsorg og lek og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 7), og dette grunnlaget «skal formidles, praktiseres og oppleves i *alle deler* av barnehagens pedagogiske arbeid» (ibid., mi uth.). Det pedagogiske arbeidet i barnehagen skal gjennomføres og ledes «i tråd med godt *faglig skjønn*» (ibid., s. 16, mi uth.). Slik TRAS-skjemaet er utforma, gir det imidlertid lite rom for skjønn og for ei helhetlig pedagogisk tilnærming. Faglig skjønnsutøvelse kan i skjemaet primært komme til uttrykk gjennom respons på de refleksjonsretta henvendelsene, og de er, som vist, henvist til baksida og tildelt sekundær status i forhold til sirkelen. Skjemaet adresserer heller ikke personalet som kompetente fagpersoner, men tiltaler dem asymmetrisk nær sagt som barn som trenger koselig pynt og strenge regler for å kunne foreta faglige vurderinger. Totalt sett gjør dette at skjemaet gjennom si multimodale utforming gir lite rom for barnehagelæreres faglige vurderingsevne, autoritet og profesjonalitet.

Skjemaets multimodale utforming gir for det andre signaler om hva slags status TRAS-skjemaet har som kartleggingsverktøy. Som nevnt i seksjon 2 har skjemaet blitt kritisert for å medføre *måling* av barns utvikling. TRAS-håndboka er tydelig på at TRAS har en vid forståelse av kartlegging (Espenakk et al., 2011, s. 11), og at skjemaet ikke er en test, men et observasjonsverktøy (ibid., s. 11 og s. 15). I håndboka blir TRAS samtidig gitt status som *måleredskap*, særlig i kapitlet «Validering av TRAS» (s. 18–22). TRAS sammenliknes der med internasjonale, standardiserte språktester, og forfatterne skriver i konklusjonen at «[d]isse funn peker i retning av at TRAS måler det den er ment å måle, nemlig ulike aspekter ved barns språklige utvikling» (ibid., s. 22). TRAS har således en noe uavklart status – er det et redskap for å observere i det daglige, et måleinstrument eller begge deler? Hovedintensjonen med TRAS er ifølge håndboka, forskningsartikler og

formidling gjennomgående at det skal være et verktøy for å støtte barnehagers språkarbeid. Skjemaets utforming gjør imidlertid at det er statusen som *måleredskap* som utvilsomt dominerer. Statusen som måleinstrument kommer til uttrykk gjennom valg av sirkeldiagram som visuell metafor, de vitenskapsaktige konnotasjonene sirkelen frambringer, det kvantitative dokumentasjonsformatet, det begrensa rommet for skjemautfyllernes egen stemme og den regelgivende instruksjonsteksten. Bruken av TRAS som observasjonsverktøy må på den måten foregå på premissa til et måleredskap.

Dette henger også sammen med at utforminga av skjemaet henvender seg til to adressater samtidig – barnehagepersonalet og utdanningsbyråkratiet. TRAS-håndboka peker mot førstnevnte, men skjemaets personalia-klynge gjør at sistnevnte aktør udiskutabelt er innskrevet som mottaker. Det er primært aktører «over» barnehagenivået som har behov for kvantifisert informasjon, og i kombinasjon med skjemaets multimodalt forsterka status som måleredskap, framstår TRAS-skjemaet som et godt egna format for hierarkisk rapportering. Det som skulle være et redskap for å støtte det enkelte barns utvikling, kan dermed enkelt tas i bruk for kommunikasjon med utdanningsbyråkratiet. TRAS-skjemaets multimodale utforming kan på den måten føre til ei potensiell fusjonering av personalets pedagogiske arbeid og hierarkisk rapportering av styringsinformasjon.

Avslutning

Det er utallige måter et observasjonsskjema kan utformes på, og TRAS-skjemaet er et resultat av ei rekke bevisste og ubevisste valg på ulike nivåer. Valga som er tatt, er ikke nøytrale, for valg av språk og andre meningsressurser er aldri sosialt nøytrale. Enhver tekst, også skjemaer som dette, er innskrevet med visse virkelighetsforståelser og etablerer visse sosiale relasjoner mellom mottakere og avsendere. Mye av den tidligere kritikken mot TRAS-verktøyet har handlet om forhold som ligger utenfor TRAS-

produsentenes ansvar, for eksempel utdanningsmyndighetenes pålegg om å bruke TRAS på alle barn. Disse pålegga kan imidlertid ha sammenheng med skjemaets utforming. Denne analysen har blant anna vist hvordan skjemaets kvantitative format gjør at det enkelt kan tas i bruk for hierarkisk rapportering av styringsinformasjon, og at funksjonen som pedagogisk støtteverktøy kan bli fusjonert med og underordnet funksjonen som måleredskap. De valga som er tatt i utforminga av selve skjemaet, gjør det altså relativt enkelt å ta det i bruk som element for rapportering og måling i en NPM-praksis. Men enhver tekst er prinsipielt sett alltid åpen for revisjon og utvikling – og selv om ikke TRAS-produsentene kan kontrollere bruken av skjemaet, kan likevel den tekstlige utforminga av skjemaet i stor grad antas å være innenfor deres kontroll.

Referanser

Baldry, A. & Thibault, P.J. (2006). *Multimodal transcription and text analysis: A multimedia toolkit and coursebook*. London: Equinox.

Barnehageopprør2016-info (udatert). *Barnehageopprør 2016*. Henta fra <https://www.facebook.com/bhgoppror2016/>

Björkvall, A. (2003). *Svensk reklam och dess modelläsare* (doktoravhandling). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Bugge, N. (2009) ”Sjå, no kan han det!”: *En undersøkelse om hvordan TRAS brukes i barnehagene og hvilke erfaringer førskolelærerne har gjort med arbeidet. Hvordan opplevde barnehagene implementeringen?* (masteroppgave i spesialpedagogikk). Universitetet i Oslo.

Espenakk, U., Frost, J., Færevaa, M.K., Horn, E., Løge, I.L., Solheim, R.G. & Wagner, Å.K.H. (2011). *TRAS: Observasjon av språk i daglig samspill*. Bryne: Info Vest Forlag.

Fairclough, N. (1993). Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: The universities. *Discourse & Society*4(2), 133–168. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0957926593004002002>.

Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. London: Routledge.

Frandsen, F. (2000). *Umberto Eco og semiotiken*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Færevaaag, M.K. (2002). TRAS – et redskap for kompetanseheving? *Nordisk tidsskrift for spesialpedagogikk*, 80(2–3), 203–210. Tilgjengelig fra https://www.idunn.no/spesped/2002/02-03/tras_-_et_redskap_for_kompetanseheving

Frost, J. (2014). Enten – eller-debatten om TRAS. *Første steg – tidsskrift for førskolelærere*, nr. 4, 2014, 68–69.

Giæver, K. (2014). *Inkluderende språkfelleskap i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.

Halliday, M.A.K. & Matthiessen, C.M.I.M. (2004). *An introduction to functional grammar* (3. utg.). London: Arnold.

Hitching, T.R., Nilsen, A.B. & Veum, A. (red.). (2011). *Diskursanalyse i praksis: Metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Hilland, L. (2018, 28. januar) Kutter omstridt testing av barn. *Bergensavisen*. Henta fra <https://www.ba.no/nyheter/barnehage/politikk/kutter-omstridt-testing-av-barn/s/5-8-731221>

Holmberg, P. (2011). Texters interpersonella grammatik. I A.-M. Karlsson, P. Holmberg & A. Nord (red.), *Funktionell textanalys* (s. 97–113). Stockholm: Nordsteds.

Hood, C. (1991). A public management for all seasons? I *Public administration* 69(1), 3–19.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-9299.1991.tb00779.x>

Horn, E. & Espenakk, U. (2002). TRAS (Tidlig Registring Av Språkutvikling). I *Nordisk tidsskrift for spesialpedagogikk* 80(2–3), 145–150. Tilgjengelig fra

https://www.idunn.no/spesped/2002/02-03/tras_tidlig_registrering_av_sprakutvikling

Jewitt, C. & Kress, G. (2003). *Multimodal literacy*. New York: Peter Lang.

Kaurel, J. (2014). Språkkartlegging i Prosjekt Oslobarnehagen – om forsøk på styring av pedagogisk praksis. *Første steg – tidsskrift for førskolelærere*, nr. 3, 2014, 46–51.

Kress, G. (2010). *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.

Kress, G. & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design*. London: Routledge.

Kress, G. & van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold.

Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehagen – innhold og oppgaver*. Oslo: Utdanningsdirektoratet. Tilgjengelig fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/>

Kunnskapsdepartementet. (2013). *Framtidens barnehage* (Meld. St. 24 (2012–2013)). Henta fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-24-20122013/id720200/>

Kunnskapsdepartementet. (2011). *Vurdering av verktøy som brukes til å kartlegge barns språk i norske barnehager: Rapport fra Ekspertutvalg nedsatt av Kunnskapsdepartementet 2010/2011*. Henta fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/barnehager/rapporter-og-planer/ekspertgruppe/vurdering_av_verktoy_2011.pdf

Kunnskapsdepartementet. (2009). *Kvalitet i barnehagen* (Meld. St. 41 (2008–2009)). Henta fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-41-2008-2009-/id563868/>

Kvåle, G. (2016). Software as ideology: A multimodal critical discourse analysis of Microsoft Word and SmartArt. *Journal of Language and Politics*, 15(3), 259–273.

Ledin, P. & Machin, D. (2016). Management discourse in university administrative documents in Sweden: How it recontextualizes and fragments scholarly practices and work processes. *Pragmatics*, 26(4), 653–674. Tilgjengelig fra <http://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/prag.26.4.06led>

Ledin, P. & Machin, D. (2015). Universitetet som en multimodal marknadsplats: Designen av en nyliberal managementdiskurs. *Språk och stil*, 25, 5–37.

Lesesenteret (2017, 2. mars). *Dette er TRAS*. Henta fra <https://lesesenteret.uis.no/article.php?articleID=85374&categoryID=13853>

Lyngseth, E.J. (2008). Erfaringer med bruk av TRAS-observasjoner i barnehagen. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 92(5), 352–362. Tilgjengelig fra https://www.idunn.no/npt/2008/05/erfaringer_med_bruk_av_tras-_observasjoner_i_barnehagen

Løge, I.K., Leidland, K., Mellegaard, M., Olsen, A.H.S. & Waldeland, T. (2015). *Alle Med: Håndbok*. Bryne: Info Vest Forlag.

Løvland, A. (2011). *På jakt etter svar og forståing: Samansette fagtekstar i skulen*. Bergen: Fagbokforlaget.

Machin, D. & Mayr, A. (2012). *How to do critical discourse analysis: A multimodal introduction*. Los Angeles: Sage.

Machin, D. & van Leeuwen, T. (2016). Multimodality, politics and ideology. *Journal of language and politics. Special Issue – Multimodality, politics and ideology*, 15(3), 243–257. Tilgjengelig fra <https://benjamins.com/#catalog/journals/jlp.15.3.01mac/details>

Rambøll Mangement. (2008). *Kartlegging av språkstimulering og språkkartlegging i kommunen*. Oslo: Rambøll Management. Tilgjengelig fra <https://evalueringsportalen.no/evaluering/kartlegging-av-spraekstimulering-og-spraekkartlegging-i-kommuene-sluttrapport>.

Pettersvold, M. & Østrem, S. (2012). *Mestrer, mestrer ikke: Jakten på det normale barnet*. Oslo: Res Publica.

Pettersvold, M. & Østrem, S. (2014–). *Mestrer, mestrer ikke – blogg*. Tilgjengelig på <http://www.mestermestrerikke.no>

Skarpenes, O. & Nilsen, A.C.E. (2014). «Making up pupils». *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 98(6), 424–439. Tilgjengelig fra https://www.idunn.no/npt/2014/06/making_up_pupils

Skrede, J. (2017). *Kritisk diskursanalyse*. Oslo: Cappelen Damm.

Solbrekke, T.D. & Østrem, S. (2011). Profesjonsutøvelse mellom profesjonelt ansvar og regnskapsplikt. *Nordic Studies in Education*, 31(3), 194–209. Tilgjengelig fra <https://www.idunn.no/np/2011/03/arto3>

Storvik, L.F.S. (2016, 20. desember). Barnehageopprør2016 fortsetter kampen for barnehagebarna. *Utdanningsnytt/Første steg*. Henta fra <https://www.utdanningsnytt.no/forste->

steg/artikler/2016/desember/barnehageoppror2016-fortsetter-kampen-for-barnehagebarna/

Strand, E.H. (2007). *Kartlegging i barnehagen – hva så? Fører kartlegging med TRAS i barnehagen til tiltak som hjelper barn?* (masteroppgave i spesialpedagogikk). Universitetet i Oslo.

TRAS-gruppen. (2003). *TRAS-håndbok*. Bergen: TRAS-gruppen.

Tønnesson, J. (2006). Modelleseren – en liten gave til historikerne? *Fortid*, nr. 4, 2006, 43–51.

Utdanningsdirektoratet. (2013). *Språk i barnehagen – mye mer enn bare prat*. Oslo: Utdanningsdirektoratet. Tilgjengelig fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/stottemateriell-til-rammeplanen/sprak-i-barnehagen--mye-mer-enn-bare-prat/>

van Dijk, T.A. (2001). Critical Discourse Analysis. I H.E. Hamilton & D. Schiffrin (red.) *The Handbook of Discourse Analysis*. Malden, Mass; Oxford: Blackwell. (s. 352–371).

van Leeuwen, T. (2005). *Introducing social semiotics*. London: Routledge.

van Leeuwen, T. (2011). *The language of colour: An introduction*. New York: Routledge.

Waage, G., Misund, S.S. & Nordahl, A. (2008). *Tiltak til TRAS*. Bergen: TRAS-gruppen.

Aamodt, K. (2007). *TRAS i barnehagen – økt bevissthet og hjelp, eller merarbeid?* (masteroppgave i spesialpedagogikk). Universitetet i Oslo.